

# A SZOCIALIZMUS EXTÁZISA\*

J E A N B A U D R I L L A R D

*„Egy nyomasztó gondolat: az idő egy bizonyos pontján túl a történelem már nem valóságos. Az egész emberi nem anélkül, hogy észrevette volna, hirtelen maga mögött hagyta a valóságot. Minden, ami azóta történt, egyáltalán nem valóságos, csak mi nem döbbenünk rá ennek tudatára. Feladatunk és kötelességünk lenne megkeresni, felfedezni ezt a pontot, és mindaddig, amíg nincs birtokunkban, kitartóan részt kell vennünk az aktuális rombolásban.”*

Elias Canetti

Hipotézisünk az, hogy jelenleg [1981 szeptemberében – a Ford.] Franciaországban a szocializmus eksztatikus formáját éljük. Ennek felismeréséhez elég, ha egyetlen pillantást vetünk Mitterand arcának gyászos eksztázisára. Az eksztázisra jellemző a valamely tartalom és szenvedély nélküli forma tiszta állapotára való áttérés. Az eksztázis (önkívület) a szenvedély ellentéte. Ekképp beszélhetünk az Állam bizonyos eksztázisától is. A szenvtelen, elidegenedett, közömbös Állam, amely jóllehet mindenható a maga átlátszóságában, elérkezik eksztatikus formájához, vagyis a transzpolitika formájához. Az Állam: senki nem hisz benne, ugyanakkor istentől való ajándéknak tekintik, totálisan visszatér, általános imádatlással fordulnak egy már letűnt vagy politikai szempontból eltűnő félben lévő, egyedül való alakzat felé. Ugyanez a helyzet a szocializmussal kapcsolatban is és ehhez a kegyelem állapota szolgál alapul: egy modell áhítatos mennybemenetele, amely út közben elvesztette igazságát.

## KÉSLELTETETT ELTŰNÉS

Nem a baloldal döntötte meg a jobbot valamiféle szakítás folyamata útján, sem pedig az utána következő váltás folyamata révén. Valami különös dolog volt a baloldal megjelenési módjában, amely egyébként összefüggött a jobboldal eltűnésének módjával. Ez utóbbinak egyszerűen nyoma veszett, mintha már régóta nem is létezett volna. Erre föl voltunk készülve. De a baloldal sem létezik már régóta! Ám ez nem akadályozza meg abban, hogy mintegy varázsütésre csodával határos módon a feltámadás látszatával jelenjen meg a színen, a francia társadalom alapvető elhivatottjaként, mint múlhatatlan nemzeti örökség (amelyet azonnal fölszenteltek, mindennemű megemlékező szertartással, lásd: Panthéon, Mont Valérien). Fölvatása tehát mintegy a nemzeti örökség évének megkoronázása.

Mindez voltaképpen nem forradalom, nem is történelmi hányattatás, hanem egyfajta késleltetett, poszt-történelmi szülés (olyannyira, hogy akár végérvényes vetülésnek is tekinthető), pontosabban egy bizonyos késleltetett különleges szülés vége, egy gyermeké, akit a Tőke csinált nagy titokban a francia társadalom

\* Az írás eredeti megjelenése: Jean BAUDRILLARD: *La gauche divine*, Grasset, Paris, 1984, 70–81. A szöveg akkor keletkezett, amikor az V. Köztársaság idején lezárult a jobboldal hosszú ciklusa, amely 1959 és 1981 között érvényesült. (A Szerk.)



Fábián István illusztrációja  
(2019)

háta mögött. Előbb megfogon, majd inkubátorba kerül, végül pedig szétrobban, és egy szempillantás alatt eláraszt mindent. Ez az *Idegen*. **A baloldal az Idegen szörnyeteg.** És az esemény ebben az egészben az egyébként nagyon sikerült, gigantikus hatás – populáris sorsunk morózus beteljesülésének rövid ekstázisa.

Nagyon szeretném hinni, hogy mindez a munkások és szakszervezetek, valamint számtalan egyéni kezdeményezés és akarat hosszú társadalmi és politikai küzdelmének gyümölcse volt – de egyáltalában nem vagyok biztos benne. Azt sem nagyon hiszem, hogy az emberek illúzióba ringatták volna magukat a választások politikai szubsztanciáját illetően. Ám a maguk módján mégis használták ezt; mintegy filmszerűen, úgyszólván: a választási médiumból egy speciális effektust ragadtak ki, a baloldalra fogadtak, és hirtelen nekik adnak minden esélyt. „Nyertünk!” – csak lassan! E látványos bizalom egyfajta kihívás: a fogalom minden értelmében az emberek beérik a baloldallal. A nép képviselői roppant naivak e téren: megválasztásukat helyeslésnek és populáris konszenzusnak nézik, és soha nem is gyanítják, hogy nincs kétértelműbb dolog annál, mint amikor valakit beszorítanak a hatalomba, a nép számára pedig az a legszívderítőbb látványosság, amikor egy politikai osztály bukását tapasztalja. Valahol, a *népi lelkiismeret* legbensőbb bugyraiban a politikai osztály, bármilyen legyen is, marad a legelemibb ellenség... Legalábbis ezt kell remélnünk.

Azt sem hiszem, hogy ez a választási *acting-out* [eljátszás] a legtöbb ember számára reményei meghatározott kivetítését jelentené, megkönnyebbülést, a szocializmus eljövételének akarását. Azt hiszem, hogy mindez inkább az esztétikai és morális képzeletet érintette, ám a többire, a történelmi és politikai képzeletre nézve nincsenek következményei. Az eksztázis a fontos! Változás lesz, változni fog a helyzet! Nem hisznek valamely célszerűség értelmében, vagy a helyzetet meghaladó történelmi túllépésben, a hiedelemben való együgyű megnyugvással jönnek, e hiedelmi együgyűséggel, ezzel a mozgékony és kíváncsi bizakodással, amellyel az újítások hatásai, a változás hatásai, sőt a divat hatásai felé fordulnak. S ezt nem csak úgy könnyedén, metaforikus értelemben vetem oda. Szó szerint azt gondolom, hogy **e politikailag nemtelen szocializmussal, ezen eksztatikus és aszexuális szocializmussal átlépünk a konfekcióhiedelmek korszakába**, mint ahogyan a divat lépett a készruha, a konfekció korszakába (a divat szintén eksztatikus és szexualitáson túli).

A szocializmusnak *modellként* való trónra lépése teljességgel különbözik történelmi eseményétől. Mint esemény, mint mítosz, mint szakító erő, a szocializmus nem rendelkezik az önmagára való hasonlításhoz szükséges idővel, nem képes a modell erejével megnyilatkozni, nincs ideje elvegyülni a társadalommal – ebben a minőségében pedig nem szilárd Állam, s egyébiránt is csak rövid történelmi időszakokra jelenik meg. Miközben ma a szocializmus szilárd és hihető modellként igyekszik eladni önmagát, ez már nem forradalmi követelmény, hanem a változás szimulációja (szimuláció a lehető legjobb forgatókönyv kidolgozásának értelmében) és a jövő szimulációja.<sup>1</sup> Semmi meglepetés, semmi erőszak, semmi helyzetet meghaladó túllépés, semmi igazi szenvedély. Ezt a modellt, mint minden más modellt is, azért alkották, hogy teljesen hasonlítson önmagára, a hiperrealitás kedvéért. Ezért mondom, hogy eksztatikus: *a hiperrealis nem egyéb, mint az önmagához való hasonlóságban megdermedt valóság eksztázisa*, a képzelettől megtisztulva és modelljében megdermedve (még akkor is így van ez, ha ez a modell a változás modellje).

Mindezt csak azért, hogy föltehesük a kérdést, amelytől a helyzet egész tékje függ, valamint a lehetőség, hogy megérthessünk bármit is: ezzel a szocializmussal vajon bekövetkezik-e a politika föltámadása és megjelenik-e a politikai színtér? Létezik-e az idő és a történelem eltűnése, transzpolitikai folyamatának lelassulása – a politikai és társadalmi tétokról való lemondás általános folyamatának változásában, valamennyi modell eksztatikus átlátszóságának és a valóság eltűnésének folyamataként? Létezik-e az Állam mint a társadalom tökéletesedésének eksztatikus modellje, vagy a terror mint az erőszak tökéletesedésének eksztatikus modellje stb.?

Nem válaszolok e kérdésekre: ez az a vakfolt, az a pont, amelyről Elias Canetti beszél, amelyet elérve az egész emberiség, anélkül, hogy észrevette volna, maga mögött hagyta a valóságot. Alapvetően ezzel a bizonyos ponttal van dolgunk: e történelem valóságával vagy valótlanságával. Minden összejátzik e ponton, és sajnos, olybá tűnik, hogy e pont túl van a kritikai gondolkodás hatáskörén. Ez a sarkalatos dilemma! Hacsak a történelem csodálatos fordulata be nem következik, amely húst és vért adna bármilyen társadalmi elgondolásnak, röviden szólva a valóságnak, akkor – Canettivel szólva – ki kell tartanunk az aktuális rombolásban.

A szocializmusban az elmélet kritikai értékeinek mennyibemenetele ennek az eksztázisnak a részét képezi. Ezek az eksztatikus értékek ezentúl a hatalom magasából ironikusan tekintenek reánk. Márpedig az elméleti fogalmak soha nem kínálnak igazi alternatívát – e téren ne kövessünk el tévedést! Legradikálisabb gyakorlatukban megingatják a valóságot, kihívást intéznek hozzá. És továbbra is ezt kell tenniük, ha nem akarják kockáztatni, hogy önmaguk ellen fordulnak értékítélet formájában, elvi alakban, különösképpen pedig annak a valóság-elvnek a formájában, amelyet igyekeznek pozdorjává zúzni. A metafora maradjon metafora, a fogalom pedig fogalom.

1 A politikai szimulációval és hiperrealitással kapcsolatban lásd Jean BAUDRILLARD: *A menyasszony, akit menyegzője előestéjén ivartalanítottak* [1977], ford. ROMHÁNYI TÖRÖK Gábor, *Kommentár 2019/1.*, 104–106. (A Szerk.)

## 1968 MÍMELÉSE

Végsősoron a következő történik velünk: egy szocialista alternatíva, a politikai hatalom tárgyasululásának egész fogalmi értékrendszere a mennybe száll (haladás, történelmi morál, politikai racionalitás, alkotó képzelet és *last but not least*: a hatalom megértésévé átlényegült erénye – röviden szólva az egész platonikus eszmény, amely alapvetően az értelmiségi [*intellectuelle*] osztály eszménye, még akkor is, ha tagadja).

1968 viszont nem tévedett – nem emelte hatalomra a képzeletet, hanem beérte egy képzeletbeli látszólagos mennybemenetellel és kedélyes öngyilkossággal, ami pedig történelmileg nézve a siker legudvariasabb formája. 1968 fölmagasztalta a társadalom költői követelményét, a valóság és a vágy fordítottját, nem pedig erényes összebékítésüket a szocialista aktusra való áttéréssel. 1968 szerencsére megmaradt heves metaforának, anélkül, hogy valaha is valósággá vált volna, s ma már a képzelet beköltözött Nanterre irreális falai közé, a minisztérium fiókjaiba. És ez alattomosan megkörménykezi az egész intellektuális helyzetet.

Hogyan lehet élni és dolgozni az ígéretek uralmában, hitelt adva a valóság eszméjének, a szóról a szólásszabadságra való átmenetben, mindenféle illegális metafora törvénykezésében; a szociális elem valóságának illúziójában? Már politikai szempontból is van itt egyfajta alapvető értelmetlenség. Mert hogyan békítenék össze a társadalom menetét egy önkényes és koherens tervvel – ez azt jelentené, hogy meg akarnák valósítani a politika mindig kockázatos ígértét (amely csak akkor igazán hatékony, ha kockázatos – mondta Bernard Mandeville), ezt a halálos és halálosan unalmas szándékot. Ez maga szocializmus értelmetlensége.

De ez már másik történet. Ám a hatalom ma mindenképpen olyan emberek kezébe került (és ez nem csupán a szocialistákra érvényes), akik explicit módon lemondtak a használatáról, akik egyáltalában nem politikusok, és nyíltan kijelentik, hogy képtelenek a többértelműsége, a diskurzus immoralitására (ami pedig a világi vállalkozás mozgatórugója, ebben Machiavelli és a jezsuiták teljességgel egyetértenek) és hűek az eszme átlátszóságához. Akkor pedig mi marad az értelmiségieknek, akik számára az eszme átlátszósága valóságos hitvallás? Ha a társadalmi elem jóakaratóúan kezd működni, akkor rendben, de mi marad akkor, ha rosszakaratóúan működik, mert csak így lehet igazán politikai tényező?

„Az Állam virraszt az álom fölött / A valóság megtestesül” – írta F. Régis Bastide. **Az új baloldali hatalom kulturális és intellektuális akar lenni.** Nem akar immár cinikus, történelmi hatalom lenni, hanem az értékek megtestesülésének szerepében óhajt mutatkozni. Miután elárulta politikájának lényegét, azt akarná, hogy az értelmiségiek szintén árulják el a magukét és térjenek át a fogalommal való kibékülés oldalára, veszítsék el a fogalmi kettősséget, ahogyan elvesztették a politikai kettősséget, s térjenek át a valóság oldalára, emelkedjenek föl reményeik diszkrét magasába a valósággal, és mozduljanak el a racionálissal vagy a valósággal és a képzeletbelivel való kibékülés felé. Ezt a szerződést javasolja nekünk a hatalom, amely voltaképp nem is hatalom – hanem a demokrácia tetőpontja, az erény képmutató hatalma – s ennek csapdájába esünk. Mert az értelmiségi sajnálatosképpen még mindig eléggé szűzies ahhoz, hogy a bűn általi elnyomás cinkosa legyen. Ő sincs a gondolkodás cinikus, azaz kétértelmű és immorális gyakorlatának magasában, ahogyan a politikusok sincsenek a hatalom e gyakorlatának magaslatán.

Valójában nem kellene ennyire félnünk, mert ez a szocializmus csak egy alternatíva szimulákroma – egyáltalában nem esemény, hanem egy levitézlett ideológia posztumusz tárgyasult megjelenése. Egy modell, nem pedig mítosz formája és nem is történelmi forma. Nincs semmilyen illúziója a saját alapvető erejét illetően, hanem egyszerűen csak hihetőnek akarja eladni önmagát, anélkül, hogy illúziója lenne a benne lappangó politikai szenvedélyről, csupán a pátosz hatását akarja kelteni, morális és történelmi műfogásként. A hatalom sztrájkja miatt annyiszor megbukott jámbor szocializmus szimulákroma ellen, e morális fantom ellenében nem tehetünk semmit, amint nem tehetünk semmit –

szubsztancia hiányában – vagy legalábbis nem sokat a hatalom giscardista fantomja ellen sem. Amint a forradalmi gondolkodás nagyon is hatékony volt a Tőke ellen, ám megsemmisült a Tőke fantomjával szemben.

A szimulált rend elveszi tőlünk a tagadás minden erejét, a szimulált szocializmus ellopja tőlünk részvételünk hatékonyságát. Mert az általa szimulált értékeket (haladás, haszon és termelés – felvilágosodás, történelem és racionalitás) mi valóság-igényünkben elemeztük és redukáltuk, ám nem romboltuk szét ezeket mint szimulákrumokat, mint másodkézből származó kísérteteket: ezek nem semmisíthetik meg egymást, mivel átlátszóak és anyagtalanok. Ez a másodkézből származó szocialista kísértet járja be ma Európát. A Tőke fantomjai között bolyongtunk, ezentúl pedig a szocializmus posztumusz modelljei között fogunk tévelyegni. Mindennek hiperrealitása jottányit sem fog változni, de bizonyos értelemben már régóta ez a mi meghitt, ismerős vidékünk. Politikai fehérvérűségben szenvedünk, és ez a fokozódó közöny (a hatalom át- meg átjár minket, anélkül, hogy megérintene, mi át- meg átjárjuk a hatalmat, anélkül hogy megérintenénk), teljességgel hasonlít a legmodernebb patológiai típusra. Mármint persze nem az objektív biológiai agresszióról van szó, hanem a szervezet fokozódó képtelenségéről, ami az antitestek előállítását illeti (vagy, mint bizonyos szklerózisok esetében, fennáll a lehetőség, hogy az antitestek a szervezet ellen fordulnak).

Ekképp a hatalmon lévő szocializmus a társadalom szemforgató kiábrándulásának kései fázisa csupán. Jóllehet valami itt inkább tanácstalanságunkkal találkozunk. Mert először fordul elő, hogy a kollektív kulturális pátosz, amely csak elszórtan, politikai és morális utópiaként van jelen e társadalom romjai között, amelyet összedöntött a '68-as egészséges ideológiai katasztrófa, ekképp maradjon a színen működőképes fantomként. Nagyjából ismerjük az elmúlt húsz esztendőből a közgazdaságtan színre léptetését, mint gigantikus referenciális segédeszközt, minden képtelen kollektív ötlet-szeszély támaszát, ezt a megtámadhatatlan, állítólagos objektivitást. Ennek magasából hullanak alá nem csupán tényítéletek, hanem értékítéletek is, és maga a politikai döntés. Persze minden a gazdasági racionalitás szimulációjának szintjén hat, amelyből már senki nem ért egy kukkot sem. De hát ez meg kit érdekel? A közgazdaságtan igazságának fikciója mindenható lehet – az igazi kollektív megegyezés rangjára emelkedik. Ezúttal másféle kollektív megegyezést javasolnak nekünk: a morál és a kultúra öltének anyagi formát, kormányzati segédeszközökként. Szociális-segédeszköz, kulturális-segédeszköz („az önök gondolatai érdekelnek minket”, az „önök vágyai foglalkoztatnak bennünket”, az „önök kreativitása számít nekünk”). Még a Francia Nemzeti Bank képviselője szólt a legőszintebben: „az önök pénze érdekel minket”. A társadalmi szubjektivitás újbóli feltalálása ez, a túlságosan fokozott objektív igazgatás után, amely belekényszerítette az embereket a közönybe, a holtakra (Panthéon) támaszkodó társadalmi affektivitásé, amely a történelmi képzelet romjaiból merített valamit, hogy szintetizálja a kollektív akarat bábfiguráját.

## A SZIMULÁCIÓ SZIMULÁCIÓJA

Csapdába estünk mi, értelmiségiek. Mert ameddig csak közgazdaságtanról, programozásról, egy liberális társadalom kiábrándulásáról esett szó, megőriztünk lelkünk mélyén bizonyos gazdagságot, szellemi fenntartásokat, meghatározhatatlan politikát, a filozófia és a kritika apró lángjának szentélyét, az elmélet csöndes hatékonyságának ígéretét (egyébiránt az elmélet nagyon jól bírta magát, ám valószínűleg most már sosem fog rátalálni támadó és lelkendező-diadalítás természetére, ugyanakkor arra a nagyvonalú színekúrára sem, amelynek az utóbbi húsz év folyamán örvendett).

Az eleven erők pontosan ott voltak, ahol voltak, azaz másutt, a *másik Franciaországban*, a hatalmon belül, a holnap árnyékában. Miféle elfajzás ez,

### Jean Baudrillard könyvei magyarul

*A tárgyak rendszere* [1968] (ford. Albert Sándor) Gondolat, 1987.

*Amerika* [1986] (ford. Tótfalusi Ágnes) Magvető, 1996.

*A rossz transzparenciája. Esszé a szélsőséges jelenségekről* [1990] (ford. Klimó Ágnes) Balassi–BAE Tartóshullám–Intermedia, 1997.

*Az utolsó előtti pillanat – A közönyös paroxista. Beszélgetések Philippe Petit-vel* [1998] (ford. Tótfalusi Ágnes) Magvető, 2000.

*A művészet összeesküvése – Esztétikai illúzió és dezillúzió* [2005] (ford. Pálfi Judit) Műcsarnok, 2009.



Fábian István illusztrációja  
(2019)

micsoda veszély ezeket az eleven erőket az államügyek felé irányítani! **Nincs annál rosszabb, mint az elméleti erő beszivárgása valamely intézménybe.** Mármost így gondolom: a fogalmak utópiájának beszivárgása, amely fogalmak szerint ezt a helyzetet elemeztük, amely nem a miénk, és e helyzetet oldottuk föl képzeletbeli összetevőiben, és pontosan ez az utópia fordul ellenünk egy valóságos értékítélet, a mi saját fegyvereinkkel intellektuálisan felfegyverzett jogszolgáltatás képében, a kollektív akarat fantomjának formájában, akár a mi saját osztályunk akarata formájában, amely még a szimulációban is megőrzi a megsemmisítésünkhöz szükséges hatalmat. Mi, a jelek és a valóság fennkölt eltorzításának őrei, csapdába estünk, megbénított minket összebékítésük színrevitele!

Akár egy kémiai üledék, amely megszilárdítja a kristályokat, átalakítva a szuszpenziós oldatot egy fordulat útján, amelynek hatása megfordíthatatlan.

*Nincsenek már ellenségeink.* Mivel ők vannak hatalmon, (szubjektíve) azok a legjobbak, akik (objektíve) a legrosszabbak. Pragmatikusan – mivel minden pragmatika ellentmondásos, mi sem ússzuk meg – mintegy kettős kötelemben vergődünk, afféle feloldhatatlan dilemmában (nem pedig történelmi ellentmondásban). A dilemma a következő: arra ítéltünk, hogy valóságosan részt vegyünk, mintegy valósággal és első kézből, egy irreális és másodkézből származó eseményben. Ritka eset, hogy az események a maguk idejében történjenek, némelyek koraérettek, mások megkésnek, és nem egyebek a gyászos történelmi viszontagságok újratöltögetésénél. *Simulatio post mortem.* ■

(Fordította: Romhányi Török Gábor)